

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ**

УСЕНКО Юлія В'ячеславівна

УДК 621.397.13(477)(043.5)

**СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ ЯК
ЗАСОБУ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ**

17.00.01 – теорія та історія культури

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

КИЇВ – 2006

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському національному університеті культури і мистецтв,
Міністерство культури і туризму України, м. Київ

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Поплавський Михайло Михайлович,
Київський національний університет культури і
мистецтв, завідувач кафедри державного управління

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
Горпенко Володимир Григорович,
Київський національний університет театру, кіно і
телебачення ім. І.К.Карпенка-Карого,
професор кафедри режисури телебачення

кандидат історичних наук
Янішевський Сергій Олександрович,
Національний інститут стратегічних
досліджень, завідувач сектору стратегічного
моніторингу відділу стратегічних комунікацій

Провідна установа: Державна академія керівних кадрів культури і
мистецтв Міністерства культури і туризму України

Захист відбудеться 30 червня 2006 р. о 16 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.807.02 у Київському національному університеті культури і
мистецтв (01601, м. Київ, вул. Щорса, 36, ауд. 209).

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Київського національного
університету культури і мистецтв (.01133, м. Київ, вул. Щорса, 36).

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Комунікація як процес обміну осмисленими повідомленнями в знаковій формі – необхідний елемент соціального буття людини. Розвиток суспільства, починаючи з ранніх стадій, супроводжувався вдосконаленням засобів спілкування і йшов шляхом пошуків ширших каналів для передачі думок та емоцій з найменшими викривленнями. Винайдення писемності, телеграфу, телефону, радіо, телебачення знаменують важливі етапи у розвитку людського суспільства.

Зараз технічний прогрес у сфері комунікацій досяг такого рівня, що звичні форми людського спілкування у вигляді словесних повідомлень, музичної мелодії або зображень набули нових вимірів. Комунікація стала масовою. Електронні технології дозволяють спілкуватися мільйонам людей з різних кінців планети одночасно (Інтернет).

Одним з найефективніших сучасних засобів масової комунікації є телебачення. Природно, що воно стало предметом наукових досліджень.

Різним аспектам розвитку та суспільних функцій телебачення, зокрема українського, присвячено значний масив літератури. Це зокрема дослідження С.Безклубенка, О.Зіріна, Ю.Макарова, І.Машенка, Ю.Омельяненка, В.Петренка, Г.Рожка, В.Цвіка, О.Чернецької та ін. З'ясування актуальних питань історії та сучасної практики українського телебачення стало предметом дисертаційних досліджень М. Бурмаки, В. Гоян, І.Пенчук, І.Побєдоносцевої, С.Янішевського та ін.

В полі зору дослідників перебувають проблеми інформатизації суспільства, захисту українського “телепростору”, осмислюється суспільна природа та економіка телебачення, його освітні, виховні, розважальні функції. Проте, на жаль, аналізу телебачення саме як засобу масової комунікації досі не приділялося належної уваги. Цим і зумовлений вибір теми дослідження “Становлення та розвиток українського телебачення як засобу масової комунікації”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснене за планами науково-дослідної роботи кафедри теорії та історії культури і тематикою науково-дослідної діяльності Київського національного університету культури і мистецтв в рамках державної комплексної наукової програми Міністерства культури і мистецтв України “Культура. Просвітництво. Дозвілля”.

Хронологічні межі дослідження. В дисертації аналізується процес становлення та розвитку українського телебачення як засобу масової комунікації, який розпочався у другій половині ХХ ст. Саме в цей період, внаслідок запровадження в практику досягнень науково-технічної революції, зокрема в галузі інформаційних технологій, та істотних змін у соціально-політичній ситуації формувється українське телебачення – як за географічними ознаками, так і змістовним наповненням.

Джерельну базу дослідження становлять матеріали Архіву Державного комітету телебачення і радіомовлення, Архіву кінофотофонодокументів, довідкова література, матеріали періодики, тексти радіо- і телепрограм, редакційні документи, спогади ветеранів вітчизняного телебачення.

Методи дослідження. Відповідно до завдань в дисертаційній роботі застосовано: аналітичний метод для узагальнення даних, отриманих з історичної, філософської, соціологічної літератури; історико-хронологічний метод для розкриття понять “телебачення”, “українське телебачення”, “комунікація”, що передбачає конкретно-історичний аналіз їхнього змісту і пов’язаної з цим проблематики, її історичного й соціально-культурного розгортання; історико-порівняльний – для характеристики розвитку українського телебачення як засобу масової інформації та комунікації в контексті соціокультурних процесів досліджуваного періоду.

Мета дослідження – охарактеризувати особливості розвитку українського телебачення як засобу масової комунікації.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- узагальнити існуючу літературу з теми дослідження;
- уточнити ключові поняття: “телебачення”, “українське телебачення”, “комунікація”, “масова комунікація”, “засоби комунікації”;
- виявити закономірності розвитку телебачення в Україні як засобу масової інформації та комунікації;
- проаналізувати сучасні тенденції в розвитку українського телебачення як засобу комунікації.

Об’єкт дослідження – телебачення як засіб масової інформації та комунікації. **Предмет дослідження** – становлення та розвиток українського телебачення як засобу масової комунікації.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що в дисертації:

- вперше здійснено комплексний аналіз становлення й розвитку українського телебачення як засобу масової комунікації;
- уточнено ключові поняття: “телебачення”, “українське телебачення”, “комунікація”, “засоби комунікації”, “масова комунікація”;
- виявлено особливості розвитку електронного телебачення в Україні як засобу масової інформації та комунікації;
- проаналізовано сучасні тенденції в розвитку українського телебачення як засобу масової комунікації.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його основні положення, висновки, фактичний матеріал можуть бути використані у подальшій розробці обраної теми, при написанні наукових праць з історії телебачення України, підготовці загальних та спеціальних навчальних курсів: “Історія української культури”, “Теорія та історія культури” тощо. Висновки дисертаційного дослідження можуть бути застосовані при розробці й реалізації національних програм в галузі екранної культури.

Апробація результатів дослідження. Дисертація обговорювалася на кафедрі теорії та історії культури Київського національного університету культури і мистецтв.

Основні результати дослідження оприлюднювалися автором у вигляді доповідей та повідомлень на конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції “Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля” (м. Київ, 2004 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Театральне і хореографічне мистецтво України в контексті світових соціокультурних процесів” (м. Київ, 2005 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження відображені в 5 одноосібних публікаціях, 3 з яких – у фахових виданнях.

Структура дисертації обумовлена метою і завданнями дослідження складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 170 сторінок, у тому числі: список використаних джерел (206 найменувань) – 17 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У Вступі обґрунтовано актуальність дослідження, наведено дані про зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами, сформульовано мету і завдання, визначено його об'єкт, предмет і хронологічні межі. З'ясовано методи дослідницької роботи, розкрито наукову новизну і практичне значення роботи, охарактеризовано джерельну базу, подано відомості про апробацію результатів наукового дослідження та публікації.

У першому розділі – “Історіографія і джерельна база дослідження” – викладаються результати аналізу літератури з досліджуваної проблеми, уточнюються ключові поняття та терміни з наукового апарату.

В дисертації розглядається сутність термінів “телебачення”, “українське телебачення”, “комунікація”, “масова комунікація”, “засоби масової комунікації”, “телебачення як засіб масової комунікації” тощо.

Запровадження нових засобів комунікації, які виступають “технологічним продовженням” людини, позначилося на зростанні ступеня індивідуалізації сприйняття суб'єктом культури її артефактів.

У сучасному світі існують понад 200 визначень комунікації (лат. *communicatio*, від *communis* – роблю спільним, пов'язую, спілкуюсь). Але переважно вона інтерпретується у двох вимірах: 1) шляхи сполучення, транспорту, зв'язку, мережі підземного комунального господарства; 2) спілкування, передача інформації від людини до людини у процесі діяльності. Розглядаються погляди на комунікацію С.К'єркегора, М.Маклюєна, М.Хайдеггера, К.Ясперса та ін.

В інтерпретації К.Ясперса, комунікація – це атрибут, універсальна умова людського буття, за якої виступає реальна можливість бути почутою та висловитися самій. Сутність людини формується через комунікацію. У відповідності з поглядами

С.К'єркегора й М.Хайдеггера, остання утверджує необхідність мови, породжуючи таким чином спільноту, неможливу без мовної комунікації. Під комунікацією М.Маклюєн розуміє екстеріоризацію чуттєвої здатності людини до сприйняття, виокремлюючи на основі цього критерію аудіо- (мовну) та відео- (зорову) комунікацію, що, у свою чергу лежать в основі "культури слуху" та "культури зору". Відтак Маклюєн розглядає історію людської цивілізації як результат розвитку засобів масової комунікації, до яких він відносить мову (письмо і мовлення), друк, телебачення, комп'ютерні системи тощо. На думку Ю.Хабермаса, комунікація притаманна всім типам соціальних дій. Комунікативний процес роблять реальним комунікативна компетентність та вмотивованість дій учасників комунікації.

На теренах Радянського Союзу телебачення розглядалося лише як "засіб масової інформації та пропаганди". Під *пропагандою* розумілося односпрямоване поширення та утвердження комуністичної ідеології. *Інформація* ж була дозованою і також підпорядкована меті насадження комуністичних ідей. Альтернативою зазначеному однобічному процесові (пропаганди, агітації) виступає *комунікація*. Вже саме це поняття передбачає дію механізму зворотного зв'язку – реакції аудиторії на побачене й почуте. *Трансляція* інформації перетворюється таким чином у "комунікацію" – спілкування з аудиторією, обмін інформацією та думками.

Термін *телебачення* виник на рубежі XIX та XX століть. У грудні 1899 р. на Першому Всеросійському електротехнічному з'їзді у Петербурзі з доповіддю "Телеграфування без дротів" виступив О.С.Попов – один з винахідників радіо. Ґрунтовний огляд під назвою "Сучасний стан питання про електробачення на відстань (телевізування)" зробив К.Д. Перський. Наприкінці 1900 р. Перський повторив свою доопрацьовану доповідь на міжнародному конгресі у Парижі, у якій замість двох раніше використовуваних ним понять "електробачення" і "телевізування" запропонував термін "телебачення" (television), який і увійшов у міжнародний вжиток.

Першу в історії книгу – брошуру "Електрична телескопія" професора фізики політехнічного інституту португальського міста Порту А. де Пайві, – присвячену телебаченню, видано у 80-х роках XIX ст. В ній описано оригінальний проект телевізійної системи – пристрою, здатного миттєво відтворювати передані зображення. "Електроскопом" назвав свій пристрій французький адвокат К.Сенлек (січень 1879 р.). У квітні 1880 р. опис двох схем передачі зображень на відстань опублікували англійські електротехніки Дж.Перрі та В.Едвард; а в червні того ж року репрезентував світові опис свого "чудового" апарату службовець бостонської землемірної контори Дж. Кері. На публікацію останнього відгукнувся своїм телепроектом його співвітчизник з Нью-Йорка В.Сойєр. Тоді ж було створено проєкт "телефотографу" росіянина П.І.Бахметьєва. В 1935 р. виходить перша в Радянському Союзі робота С.Катлера "Радіооко: (Телебачення наших днів)", присвячена діяльності телебачення, його витокам.

Поява електронних засобів зв'язу, наймасовішим з яких є телебачення, знаменувала якісно новий етап розвитку засобів інформації та соціальної комунікації.

Телебачення (телевізія, від лат. *tele* – *далеко* + *visio* (візіо) – *бачу*) – найпопулярніший засіб масової інформації та комунікації; один з різновидів (поряд з *кіно та відео*) екранного мистецтва. Таке або подібне визначення телебачення подається практично в усіх словниках і довідниках.

Загальним питанням винайдення, становлення та розвитку телекомунікацій (засобам радіо та телебачення) присвячено величезний масив літератури (американці Баркер Л., Горансон Р., Девісон В., англійці Беннет Т., Фіске Дж., німці Гебель Г., Ленк Р., фр. Норденгтренг К., Варис Т., Єгоров В., Уралов В., Юрловський О., Машенко М., Рожко Г. та ін). Отже, в загальних рисах цей процес досить з'ясований та досліджений.

У Радянському Союзі вже наприкінці 20-х рр. ХХ ст. широко розгорнулися дослідницькі роботи, пов'язані з розвитком телебачення як засобу зв'язу. Проте культурологічна наука як Росії, так і України, приділяла невинновдано мало уваги розвитку телебачення як соціокультурного феномена, його можливостям як засобу масової комунікації. У нечисленних публікаціях з історії створення та розвитку телебачення у нашій країні спостерігаємо схематизм у викладенні матеріалу, засилля інформаційно-пропагандистських кліше. Щоправда, трапляються й окремі оригінальні дослідження. Крім згаданих вище, йдеться про праці В.Горпенка, Р.Ільїна, І.Машенка, М.Пашина, В.Цвіка та ін. Останнім часом активізувалися наукові дослідження в галузі тележурналістики, зокрема її політичного (В.Коляденко, А.Костирев, О.Пантелеймонов), мистецтвознавчого (Т.Кисельова, І.Побєдоносцева), філологічного (М.Бурмака, В.Гоян, І.Пенчук) аспектів.

Загалом фахові та літературні джерела з теорії та історії телебачення можна умовно поділити на такі групи: праці теоретичного характеру (С.Безклубенко, Г.Вачнадзе, Т.Кисельова, О.Копиленко, М.Макклюен, О.Зернецька та ін.); історичні праці, що стосуються технічного розвитку українського телебачення (М.Грищенко, С.Катлер, І.Машенко, Ю.Омельяненко, В.Цвік та ін.); мистецтвознавчі роботи, що характеризують естетичний вплив телевізійної інформації на свідомість телеглядачів (М.Бурмака, В.Германчук, О.Зирін, В.Лизанчук, О.Побєдоносцева, С.Янішевський та ін.); роботи, які мають політологічний характер, що досліджують розвиток українського телебачення в контексті демократизації українського суспільства (Л.Горошенко, В.Коляденко, А.Костирев, І.Пенчук, О.Штурнак та ін.). Важливий компонент джерелознавчої бази – мемуарна література, присвячена становленню вітчизняного телебачення, специфіці його діяльності (В.Єгоров, Ю.Макаров, І.Машенко та ін.).

В дисертації розглядаються умови виникнення українського телебачення як засобу масової комунікації. Перш за все – це розвиток широкомовлення в Україні та друку як засобів інформації, власне пропаганди та агітації.

В перші роки Радянської влади радіо використовувалося для передачі промов, доповідей і лекцій, що відбувалися у Москві. У червні 1921 р. на шести площах Москви було встановлено гучномовці для трансляції останніх новин. У квітні 1924 р. набули можливості слухати московські радіопрограми жителі Харкова, а наприкінці цього ж року в ефірі вперше пролунали позивні України. 22 січня 1927 р. був проведений перший спільний радіоконцерт трьох міст: Москви, Ленінграда й Харкова. Українське радіо як у технічному, так і у змістовному відношенні розвивалося в єдиному руслі радянського радіомовлення, збагачуючи його творчими знахідками і вносячи в загальну скарбничку свій посилий внесок.

Винахід німецького інженера, поляка за походженням Пауля Ніпкова (1860-1940 рр.), сприяв здійсненню у 20-30-х роках у ряді країн світу (у тому числі в СРСР) експериментальних передач в системі оптико-механічного телебачення. Саме на цих технічних засадах телебачення функціонувало в Україні вже у 30-х роках.

У "механічного телебачення" була перевага перед тодішнім електронним: відносна простота системи та вузлів і можливість передавати зображення в ефір через звичайні середньо- і короткохвильові радіостанції. Таким чином, один телецентр з потужною радіостанцією міг одразу охопити телебаченням велику територію. Хвиля тимчасових успіхів оптико-механічних систем на певний час уповільнила розвиток електронного телебачення, започаткованого, як відомо, за участю Б.Гравовського, сина видатного українського поета П.Гравовського, та М.Піскунова, В.Попова.

Телебачення в СРСР 30-х рр. відігравало відведену йому роль інформаційно-пропагандистського забезпечення комуністичного будівництва. З огляду на це і тільки в цьому напрямку телебачення знаходило значну підтримку з боку державних органів (декрет від 2 грудня 1918 р. "Про Радіолабораторії з майстерні Народного комісаріату пошт і телеграфів", постанова Ради Народних Комісарів СРСР від 17 січня 1932 р. "Про стан зв'язку").

Перше телевізійне мовлення (1 жовтня 1931 р.) адресувалося *радіоглядачам*, як тоді називали тих, хто приймав телевізійні радіопередачі. В 30-і роки навіть існував термін "радіобачення". Зображення розглядалося як просте доповнення звуку.

1 травня 1932 року експериментально-творчий сектор Всесоюзного радіокомітету показав святкову передачу – парад і демонстрацію трудящих, записаний на кіноплівку. В цей час радянське кіно лише починало освоювати звук; проводилися перші, суто технічні, експерименти з озвучення фільмів дикторськими голосами за кадром. Є всі підстави твердити, що організаційна і технічна близькість телебачення і радіомовлення зіграла визначальну роль у поєднанні в цьому першому звуковому телефільмі можливостей кіно з можливостями радіомовлення.

Поступово розширювався обсяг, збільшувалася кількість передач політичної спрямованості. За короткий час обсяг цих програм помітно зріс. Типовими формами “громадсько-політичного мовлення” в Україні у цей час були всеукраїнські Робітнича та Колгоспно-радгоспна радіогазети. Для контролю і зосередження зусиль у цьому напрямі у 1933 р. на Україні створено Комітет при РНК по радіофікації і радіомовленню.

15 листопада 1934 року в СРСР була проведена перша телевізійна передача зі звуковим супроводом. У 1938 році приступили до регулярної роботи Ленінградський і Московський телецентри. У лютому 1939 року про створення телевізійного центру при Київському радіобудинку повідомила фотохроніка РАТАУ. Передачі з Одеси, як і з Ленінграда та Москви, велися за прийнятою тоді так званою системою “механічного телебачення”. Завдяки простоті приймальної апаратури широко впроваджувалася сама ідея телебачення.

1 лютого 1939 року відбулася перша пробна телепередача у Києві. Велась вона із студії, спеціально обладнаної в Будинку Українського радіо. Ці експериментальні передачі тривали до червня 1941 р. Аудиторія цих перших трансляцій складалася з декількох десятків власників телеприймачів, що мешкали в столиці України; передавалися, як правило, концерти оперної та естрадної музики.

Ті функції, які виконує сучасне телебачення, – політико-інформаційну, пізнавальну, виховну, соціально-адаптивну, соціально-педагогічну – телевізійному мовленню 30-50-х років були ще невластиві, адже тільки-но починали формуватися його основи, технічне підґрунтя, науково-теоретичне забезпечення. Водночас про величезні перспективи нового виду масової комунікації свідчив ентузіазм радіоаматорів тих років, що означав появу якісно нової культури в суспільстві..

У Розділі II з'ясовуються **закономірності розвитку телебачення в Україні як засобу масової інформації та комунікації.**

Підрозділ 2.1. присвячено дослідженню **особливостей процесу телефікації в Україні у 40-50-х рр. ХХ ст.**

У роки Великої Вітчизняної війни формування системи телебачення в країні, як і в усьому світі (крім США), істотно загальмувалося. Після закінчення війни в Радянському Союзі знову почався бурхливий розвиток телемовлення у масовому масштабі. Московський телецентр першим в Європі розпочав регулярні передачі. У 1948 році телевізійні центри функціонували в трьох країнах – у СРСР, США та Великій Британії. 28 червня 1946 р. Україна увійшла до складу Європейської організації радіомовлення і телебачення (ОІРТ) – першої міжнародної організації електронних ЗМІ.

Власне масовим засобом вітчизняне телебачення стало в 1950-і роки. В цей період воно ще тісно було пов'язане з радіо та кінематографом, обмежуючись тиражуванням вістей, творів театру, музики і заледве починаючи тільки визначати свою роль у суспільно-політичному житті. Тим більш, що до 60-х років телевізор залишався дорогою розвагою, яку могло дозволити собі лише

вузьке коло споживачів. До певної міри, не тільки за змістом, а й за типом сприйняття телебачення повторювало радіо та кіно.

Початок телевізійного (на електронній основі) мовлення в Україні припадає на 1951 р. 6 листопада уперше вийшов в ефір Київський телецентр: транслявався художній фільм “Велика заграва”. Це був перший крок по освоєнню телебаченням українського простору. Але українським на той час телебачення в Україні не було: ні за охопленням території, ні за змістом та формами наповнення. Це було Московське телебачення в Україні, що велось переважно українською мовою.

Найважливішим на той час завданням було створення мережі телемовлення по всій Україні, формування студій та спорудження телецентрів в Україні.

1 травня 1955 р. було введено в дію Харківську студію телебачення (другу в Україні); 25 серпня 1956 р. розпочала роботу Донська студія телебачення; 1 жовтня вийшла в ефір перша передача Одеської телестудії; 24 грудня 1957 р. стала до ладу телевежа на Високому Замку у Львові, 30 квітня 1958 р., розпочало роботу Дніпропетровське телебачення; 2 липня був введений в дію програмний телецентр у Луганську. В липні 1959 р. розпочалася робота Сімферопольської телестудії; у серпні вийшла в ефір перша передача Запорізької студії телебачення. Протягом наступних років телецентри відкривалися послідовно в Херсоні, Миколаєві, Сумах, Чернівцях, Кіровограді та Ужгороді. Телебачення, яке зараз є всепланетарним явищем, у той час було суто регіональним, місцевим, прив'язаним до студій. Телебачення цим ще не набуло статусу засобу масової комунікації, залишаючись, як і раніше, лише засобом дозованої інформації та пропаганди й агітації.

З 1954 року у Києві з'явився пересувний телецентр, який виїжджав для трансляції репортажів з місця важливих подій. І це був ще один крок до перетворення телебачення на засіб масової комунікації.

Першим в історії не тільки республіканського, а й радянського загалом телебачення був репортаж із села Хотів на Київщині влітку 1955 р. Перші репортажі з промислових підприємств були проведені з Київської експериментальної взуттєвої фабрики і машинобудівного заводу “Більшовик”. Незабаром камери пересувної телевізійної станції були встановлені в аеропорту. У 1956 р. на Київській студії був створений перший телевізійний альманах “Слово”, а слідом за ним – телевізійний журнал “Мистецтво” та “Літературний альманах”.

Наступний крок у цьому напрямі – це прокладання магістралей зв'язку (радіорелейних та кабельних ліній) і введення в дію нових телевізійних ретрансляторів (РПС), які замкнули телебачення в Україні в єдину систему – *географічно українського (тільки географічно) телебачення*.

До цього “комунікаційні” функції українських телестудій здійснювалися, як на сьогоднішні мірки, дещо екзотичним способом. Кожна студія раз або два на рік робила взаємообмін передачами: з тих, що побували в ефірі, відбиралися найкращі і їх “живцем” (оскільки не було техніки відеозапису) везли на сусідню телестудію і там видавали в ефір для глядачів того регіону. Найбільшим

“іспитом” вважалася така гастроль до столиці, на Київську телестудію. Після спорудження замкнутого ланцюга радіорелейних ліній стало можливим час від часу робити такий обмін в режимі прямого ефіру.

З другої половини 50-х років у структуру телевізійного мовлення поступово вводилися інформаційно-публіцистичні жанри; почалося освоєння жанрів художньо-публіцистичних; були здійснені перші спроби персоніфікації телевізійного повідомлення; створена первісна база телекіно; виникли й почали свій розвиток навчально-освітні програми; успішно освоювалися нові для телебачення форми мовлення, спрямовані на задоволення запитів певних кіл аудиторії, насамперед – програми для дітей і молоді, телеігри.

В СРСР цей процес постійно перебував під контролем партійно-радянських органів. Створення Державного комітету з радіомовлення і телебачення при Раді Міністрів СРСР Комітету 16 травня 1957 року означало, що партійно-державне керівництво процесом розвитку радянського телебачення ставало ще більш безпосереднім і масовим. “Зрівняння в правах” телебачення і радіомовлення давало стимул до подальшої систематизації телепрограм і їх впровадження з метою ідеологічної обробки населення.

У підрозділі 2.2. **“Консолідація засобів телевізійного зв’язку в українському просторі 60-х до середини 80-х рр.”** аналізується процес структуризації системи вітчизняного телебачення та особливості нових форм спілкування з телеглядачами.

Утворення Державного комітету з радіомовлення і телебачення при Раді Міністрів СРСР відкрило можливість сприяти більш повному її використанню з метою ідейно-художнього удосконалення програм. Адміністративний персонал і творчі працівники студій позбулися нескінченних погоджень зі зв’язківцями кожної спроби відійти від звичних та рутинних методів створення програм. Постанови ЦК КПСС від 9 січня 1960 р. “Про завдання партійної пропаганди в сучасних умовах” та від 29 січня 1960 року “Про подальший розвиток радянського телебачення” були спрямовані на посилення використання телебачення як інструмента пропагандистської, агітаційної й організаторської роботи партії.

В період 1960-х – середині 80-х рр. XX ст. в УРСР створюється мережа регулярно діючих програмних телецентрів. Процес структуризації системи вітчизняного телебачення позначився дальшим освоєнням українського простору. 1 червня 1961 р. вийшла в ефір перша передача Сумського телебачення, 1 вересня цього ж року – почалися регулярні передачі Херсонського телебачення, 1 жовтня – Чернівецької студії телебачення. В 1962 році Київська студія телебачення стала вести передачі по двох програмах. В цей період в розвитку українського телебачення виробляються значно динамічніші і цікавіші для глядачів форми телестосунків – прямоєфірні телемости і демонстрація адаптованих фільмів, тематичні вечори телепрограм і прямі трансляції державних акцій, зйомки обмінних творчих груп тощо.

Розвиткові цих форм сприяло запроваджене в 1962 році в СРСР космічне телебачення, яке увійшло неосдмінним компонентом до всіх теленовин. До

початку 80-х рр. спостереження за космічними польотами користувалися великим глядацьким попитом.

Віхою на шляху набування українським телебаченням статусу засобу масової комунікації було створення так званого “УТ” (Українського телебачення) як системи телевізійного мовлення, паралельного до Московського. Відбувалося воно на одному з ним каналі і було підпорядковано останньому ідеологічно та й структурно.

Вперше в ефір загальнореспубліканська телепрограма України – “УТ”, яку підготувала Харківська студія телебачення, вийшла 20 січня 1965 року. У наступні п'ять років тривав поступовий перехід від разових виходів обласних студій з передачами на УТ до створення загальнореспубліканських циклів та рубрик, проведення спільних екранних акцій. До 1972 року усі телетрансляції відбувалися на одному каналі; з 6 березня 1972 року УТ було відокремлене від Центрального телебачення і почало виходити на окремому каналі.

В цей період телебачення стало міжнародним і зробило певні кроки до глобальних і космічних зв'язків. В 1962 р. була заснована Міжнародна телеорганізація “Інтербачення”, до складу якої, разом з СРСР, увійшли телеорганізації ряду союзних республік, в тому й УРСР. Центральне телебачення через систему Інтербачення підключилося до трансляційної мережі Євробачення і вперше здійснило прямий зв'язок з Францією і США, міжнародні обміни передачами по кабельних та релейних лініях. З тих пір за допомогою спеціальних супутників стали здійснювати регулярні репортажі з комічних кораблів та інших космічних об'єктів.

Заставкою інтервізійного циклу Українського телебачення в той період було зображення пам'ятника Т.Г.Шевченку на фоні Дніпрельстану в супроводі музичних позивних – першого мотиву пісні “Реве та стогне Дніпр широкий. Телепростір кількох держав Східної Європи поповнився передачами з Києва, переважно фольклорно-етнографічного та краєзнавчо-туристичного напрямку. Зокрема, в них розповідалося про фольклорні фестивалі, що проводилися у республіці, дні дружби із зарубіжними країнами, транслювалися виступи дипломатів та державних діячів тощо. Крім того, проводилися так звані тематичні вечори – транслювання програм українського телебачення на каналах дружніх держав і, відповідно, їх екранної продукції – в Україні.

Столична Київська телестудія першою перейшла на трипрограмне мовлення (пізніше став працювати й четвертий канал, що являв собою об'єднану програму ЦТ і УТ). Експериментальні програми з'явилися в Харкові, Сімферополі, Дніпропетровську й ряді інших великих обласних центрів. До 1980 р. значно зріс середньодобовий обсяг мовлення всіх студій України. Зрештою це зумовило у подальшому створення другого українського республіканського каналу “УТ-2”.

У підрозділі 2.3. “Діалогова форма телекомунікації на українському телебаченні 1986-1989 рр.” констатується, що у другій половині 80-х років в контексті так званої “перебудови” відбулися суттєві зміни в програмному наповненні

місцевих телерадіооб'єднань. Поява таких програм, як "Погляд" (ЦТ), "12-й поверх" (ЦТ), "Гарт", "Основа", "Свічадо" (УТ-1), дали можливість обласним телескомпаніям видавати в ефір програми, яким люди починали довіряти.

Якісно новий етап в історії українського телебачення, його демократизації розпочався після Чорнобильської аварії (26 квітня 1986 року). Не випадково саме в цей час – кінець 80-х рр. – з'явився на нашому ТБ двосторонній ефірний контакт в режимі прямого ефіру. Бо за попередніх часів, коли панували "єдина думка" і лише "офіційна точка зору", телемости були можливі технічно, але в них, на думку "верхів", не було соціальної потреби. Отож у новій політичній атмосфері ("демократизації", "гласності", "плюралізму") "телемости" стали однією з найпопулярніших і "найтелевізійніших" форм екранної комунікації, тобто масового спілкування. Однією з піонерських стала програма „Ленінград-Сіетл” (1985 р.), в якій вперше на союзному екрані дебютувала популярна пара "мостобудівників" – В.Познер та Ф.Донах'ю. До найвідоміших міжнародних екранних діалогів ЦТ належить серія з шести телемостів "Кремль-Капітолій" (1987-1990 рр.), 6 передач з Британією (березень 1988 р.), тематичні програми-диспути "Права людини" (СРСР-США, СРСР-Велика Британія, 1988 р.), п'ятисерійне "Шоу Філа Донах'ю" (1987 р.) та ін. Загалом у 1987-1990 рр. по всесоюзній телемережі трансливалося близько двохсот міжнародних телемостів. І якщо попервах міжнародне "мостобудування" було прерогативою виключно Центрального телебачення, то поступово до цього виду екранної комунікації долучилися республіканські студії, а також крупні крайові та обласні.

У 1986-1989 рр. – період активного створення міжнародних телемостів як символів гласності – українське телебачення підготувало близько двадцяти таких програм. Найбільш значущими з них стали "Київ – Берлін", "Київ – Братислава", "Київ – Кельн", "Одеса – Варна", "Одеса – Калькутта", "Львів – Вінніпег" та інші.

Конверсійні процеси в оборонній промисловості України, які розпочалися з 1989 р., сприяли прискореному розвитку технічної бази українського телебачення. Так, Київське науково-виробниче об'єднання "Сатурн" стало випускати приймачі безпосереднього телевізійного мовлення – надвисокочастотні конвертори, які могли керувати встановленою на даху антеною – "блюдищем", націлюючи її на орбіти винесених у піднебесся супутників зв'язку. В Західній Європі наприкінці 80-х років діяло п'ять власних супутникових систем, які вели передачі, розраховані на пряме приймання: "БТ-Сат-2" (Німеччина), "ТДФ-1" (Франція), "Марко Поло" (Велика Британія), "Телекс" (Швеція) та "Олімпус-1" Європейське космічне агентство).

У вересні 1989 року, коли на альтернативній основі відбувалися вибори першого секретаря ЦК Компартії України, українське телебачення вперше передавало прямий репортаж про що подію. Характерно, що до того телекамери республіканської студії взагалі ніколи не допускалися безпосередньо у зал засідань на пленуми ЦК, інформація про їхню роботу обмежувалася усним

повідомленням РАТАУ (нині Укрінформ) та кількома інтерв'ю з учасниками, записаними у фойє.

Справжнім “інформаційним проривом” стало висвітлення десятої сесії Верховної Ради УРСР одинадцятого скликання (25-28 жовтня 1989 року), на обговорення якої були винесені проект Законів про вибори народних депутатів республіки і місцевих Рад та Закон про мови в Українській РСР.

Таким чином, прямий ефір кінця 80-х років набув низку переваг. По-перше, в отриманні більш потужного технічного оснащення – насамперед мобільних ПТС, що забезпечували можливість виходу прямо з малогабаритних камер ТЖК у радіорелейні лінії, а це означало миттєве прийняття сигналу з одного континенту на інший. По-друге, в передачах прямого ефіру стали використовуватися попередньо записані й зафіксовані на ВМЗ епізоди, тим самим збагачуючи документально-публіцистичну палітру “домашнього екрану”. По-третє, завдяки ослабленню ідеологічного пресингу на телебачення почало приходити все більше талановитих журналістів та режисерів, що сприяло підвищенню якості екранної продукції.

У III розділі **“Телевізійна комунікація в незалежній Україні”** подаються результати аналізу діяльності телестудій та телекомпаній України як засобів масової комунікації та простежуються тенденції їх розвитку.

У підрозділі 3.1. **“Реструктуризація державного телебачення як засобу масової комунікації в першій половині 90-х рр.”** зазначений період характеризується процесом виникнення недержавних телерадіокомпаній, формуванням програмного заповнення українського телепростору після проголошення незалежності в 1991 р. Відтепер завдання подальшого розвитку української державності та демократії, формування національної свідомості українського народу ставили перед телебаченням нові вимоги.

Початок 90-х років характеризувався домінуванням у телевізійному просторі України передусім російськомовних телепрограм. Паралельно з російським, однак удвічі менше за обсягом, на одному каналі здійснювали трансляцію своїх програм УТ-2 і УТ-3. Перевагу російським програмам забезпечували висока професійна майстерність їх працівників, добротна технічна база (зокрема, доступ до супутників зв'язку, імпортоване відеомонтажне й знімальне обладнання). До того ж внутрішня структура російських каналів, особливо РТР, була набагато мобільнішою.

1991 р. постановою Кабінету Міністрів України **“Про перетворення Держтелерадіо в Державну телерадіомовну компанію України (Укртелерадіокомпанію)”** Держтелерадіо було реорганізоване у Державну телерадіомовну компанію України. У серпні 1991 р. почалося роздержавлення українських телерадіокомпаній, приватизація теле- та радіокомпаній. Це передбачало не лише впорядкування прав на володіння засобами виробництва й розповсюдження інформації, а й формування принципово нових виробничих відносин. Завдяки цьому період

1991-1992 рр. характеризується насиченням інформаційного простору України десятками недержавних (комерційних) телерадіокомпаній, редакцій та ін.

Політична ейфорія, яка панувала в суспільстві після проголошення незалежності України, відчутно позначилася й на телебаченні. На тлі невизначеності функцій українського телебачення, нерозробленості принципів підпорядкування головних редакцій дирекції, недосконалості взаємовідносин з обласними телерадіоб'єднаннями, незрілості нових конструкторських ідей екран українського телебачення заповнили численні “застільні” бесіди, малохудожні політизовані “круглі столи”, нескінченні прес-конференції і брифінги, практично неконтрольований потік рекламних роликів та об'яв. Все зазначене спричинило падіння авторитету телебачення в населення нашої країни.

Першою спробою спільної ефірної діяльності державного телебачення і комерційних телекомпаній до утворення Національної телекомпанії України став у вересні 1992 р. початок мовлення УТ-3, яке транслювало свої передачі на Другому загальнонаціональному каналі.

Допомогти вирішенню проблем, що виникли в інформаційному полі у зв'язку з новими соціальними, політичними, економічними умовами, мав на меті Закон України “Про телебачення і радіомовлення” (1993) – перший у СНД законодавчий акт з питань регулювання діяльності й відносин у сфері засобів масової інформації вказаного типу. Потреба в такому законі виникла вже давно. Адже станом на 1993 р. на території України функціонувало 66 потужних передавальних станцій. Крім того, у так званих тіньових зонах, де прийом сигналу перелічених джерел був неможливим або неякісним, діяло 420 малопотужних телевізійних ретрансляторів та 102 приймальні станції космічного зв'язку типу “Москва”. Роком раніше в Україні почало діяти світове супутникове телевізійне мовлення “Німецька хвиля” (Німеччина), що з липня 1995 року перейшло на цілодобовий режим.

Кількісне та тематичне урізноманітнення джерел інформації справило безумовно позитивний вплив на демократизацію суспільно-політичного життя в Україні. Це стало запорукою поступового створення конкурентного середовища в секторі електронних ЗМІ, що сприяло плюралізму не тільки думок, а й джерел розповсюдження інформації.

У 1993 р. запрацювала перша черга нового апаратно-студійного комплексу Українського телебачення у Києві, по вул. Мельникова. З'являється декілька приватних каналів: “ЮТАР”, “Тет-а-Тет”, “ICTV”, “Тоніс”, “Гравіс”; у Харкові – “Приват – TV”; у Львові – “Місто” тощо.

Регіональні телерадіокомпанії (Одеська, Харківська, Донецька, Хмельницька, Запорізька, Львівська та ін.), створені на базі обласних телерадіокомітетів, посіли ніші належну нішу в телерадіоінформаційному просторі України. Одеське телебачення репрезентоване блоком інформаційних передач, програмою “Публіцист”, творчим об'єднанням “Культура”, рекламними передачами “РІР”, студією, що веде передачі мовами національних меншин. Тут діють також десятки недержавних

ефірних і кабельних телекомпаній, які займаються передусім показом відеопродукції, художніх та хронікально-документальних фільмів, мультфільмів, музичних та розважальних програм. “7-й канал”, Канал “ІКС”, Ізмаїльська студія ТБ готують і передають в ефір також оригінальні телевізійні програми.

З 1991 р. харківська телерадіокомпанія надає можливість висловити свою думку представникам різних політичних партій та рухів у рамках телепередачі “Прошу слова”. В інформаційних випусках телевізійної “Панорами”, “Ринок і конверсія”, “Приватизація: короткий курс для початківців”, “Бізнес-тайм” Запорізького телецентру майстерно поєднувалася корисна ділова інформація й висвітлення культурних та спортивних проблем. У Миколаївській області в цей період оновлюються тематичні цикли й рубрики, в структурі передач домінує громадсько-політична тематика, готуються цікаві розважально-пізнавальні програми для молоді. Створено нові цикли передач “Влада і власність”, “Відродження”, “Телескопклуб “Сигнал”, “Земля і люди”, “Маленькі сенсації”, “Студія “Підліток” тощо.

Загалом ситуація в телерадіоінформаційному просторі України перших років її незалежності відображала події в суспільстві у цілому в період переходу від керованої до саморегулюючої системи, зокрема переділу власності теле- і радіокомпаній.

У підрозділі 3.2. “Утвердження національного телебачення як засобу масової комунікації в другій половині 90-х рр.” зазначається, що із створенням НТКУ в цей період вималювалися за обсягами два повноцінні канали: УТ-1 та УТ-2. Відбулася структуризація каналів українського телебачення за чіткішим окресленням їх функціональних засад. Так, Перший канал – це інформаційний, громадсько-політичний, розважально-спортивний, Другий канал переважно культурологічно-освітній.

У тісній співпраці з Держтелерадіо НТКУ вдалося кардинально змінити пропорції телерадіоінформаційного простору України на користь національних інтересів. Українське телебачення перестало бути додатком до „Центрального”, а стало цілком самостійною суверенною телесистемою.

На початку 1997 року у телевізійному інформаційному просторі склалася принципово нова ситуація: на загальнонаціональних каналах господарями стали незалежні один від одного мовники: “Інтер”, “Студія 1+1”, ICTV. У перший рік діяльності “Інтера” україномовні програми були представлені в його ефірі передусім новинами як власного виробництва (“Інтерновини”), так і програмами телевізійного інформагенства “Вікна” – одного з кращих на той час в Україні.

Студія “1+1” позиціонувала себе як “родинний канал”, котрий сповідує цінності відповідного порядку. День починається “Сніданком з “1 + 1”, вечір – із чергового телесеріалу, після чого можна дізнатися про останні новини, подивитися фільм, побувати на ток-шоу (“Табу”, “Я сама”, “П’ятий кут”), зати – іше фільм, новини та одна з передач „журнального” формату й жанру: “Проти ночі”, “Монологи”, “Термінал”, “Нічна розмова з жінкою”, “Про спорт” тощо).

“Один плюс один” – це “Я і мій телевізор”, котрий і перетворюється на члена родини, включається в родинне коло, у сам ритм щоденного сімейного життя, у його непроминуші цінності.

Загалом станом на 1999 р. до структури системи національного телерадіомовлення України входили 25 державних регіональних телерадіокомпаній, Національна та близько 300 недержавних теле- і радіокомпаній, Концерн радіомовлення, радіозв'язку, телебачення (РРТ), які забезпечували доставку сигналу (25 регіональних телепередавальних центрів), і кілька центрів потужного радіомовлення, а також студія “Укртелефільм”.

Використання телебачення і радіомовлення у виборчих кампаніях – питання, яке чи не найприскіпливіше розглядається законодавством нашої країни. У демократичному суспільстві головним завданням мовлення має бути обслуговування інтересів громадськості, тобто аудиторії. Якщо компанія телемовлення є комерційним підприємством, вона повинна виявляти інтереси споживача, оскільки її завдання є продаж аудиторії рекламодавцям. На жаль, в Україні ці принципи виконуються не завжди, наявна певна політична самоцензура телепрограм.

За соціологічними опитуваннями кінця 90-х рр. практично всі канали, за оцінками киян, у своїй діяльності дотримувалися принципу відповідності інтересам держави. За частотою перегляду на загальному фоні дещо краще виглядали УТ-1 (36,6%) та УТ-2 (40,8%). Проте ці канали значно поступалися комерційним (Інтер – 59,7%, Студія 1+1 – 54,4%) при оцінці професіоналізму та компетентності. Найпопулярнішими приватними каналами були ті, що здійснювали трансляцією зарубіжних інформаційних, спортивних, гумористичних програм – Інтер, НТВ, РТР, ICTV. Як правило, це програми російського виробництва.

Телепередачі, розраховані на контакт з масовим молодим глядачем, в основному поділяються на три категорії: з використанням видових документальних записів, музики та усної розповіді. Вони покликані створити у глядачів певний настрій за допомогою музики, складних операторських прийомів та дикторського тексту. В дисертації дається детальна характеристика цим категоріям передач.

На підставі викладеного матеріалу автор доходить висновку, що й досі система українського телебачення перебуває у стані модернізації. Телепрограми стали більш виразними, вибудованими на цінностях державницького штибу. За цей період більше стало авторських програм, розроблених професійно і з урахуванням аудиторії. Стало практикою інтерактивне опитування.

У **Висновках** підводяться підсумки дослідження, основними з яких є:

1. Фахові та літературні джерела з теорії та історії телебачення можна умовно поділити на такі групи: праці теоретичного характеру (С.Безклубенко, Г.Вачнадзе, Т.Кисельова, О.Копиленко, М.Маклюен, О.Зернецька та ін.); історичні праці, що стосуються технічного розвитку українського телебачення (М.Грищенко, С.Катлер, І.Машенко, Ю.Омельяненко, В.Цвік та ін.); мистецтвознавчі роботи, що характеризують естетичний вплив телевізійної інформації на свідомість телеглядачів (М.Бурмака, В.Германчук, О.Зирін, В.Лизанчук, О.Побєдоносцева,

С.Янішевський та ін.); роботи, які мають політологічний характер, що досліджують розвиток українського телебачення в контексті демократизації українського суспільства (Л.Городенко, В.Коляденко, А.Костирев, І.Пенчук, О.Штурняк та ін.). Важливий компонент джерелознавчої бази – мемуарна література, присвячена становленню вітчизняного телебачення, специфіці його діяльності (В.Сторов, Ю.Макаров, І.Машенко та ін.).

2. Можна виділити наступні етапи розвитку вітчизняного телебачення як засобу масової комунікації: етап пропаганди та агітації (40-50-ті рр. XX ст.); етап консолідації засобів телевізійного зв'язку в українському просторі (60-і – середина 80-х рр.); етап розвитку діалогової форми телекомунікації на українському телебаченні (1986-1989 рр.); етап структуризації державного телебачення як засобу масової комунікації в першій половині 90-х рр.; етап утвердження національного телебачення як засобу масової комунікації в другій половині 90-х рр.

3. 40-50-ті рр. XX ст. характеризуються розгортанням процесу телефікації, розбудовою телецентрів та телестудій в Україні. Становлення Українського ТБ як засобу пропаганди і агітації проходив у прямій залежності від досвіду, накопиченого Московським і Ленінградським телебаченням. Збагачення виразності телевізійного мистецтва, кристалізація жанрів телепередач була спрямована на посилення ідеологічного впливу на населення, який постійно перебував під жорстким контролем партійно-радянських органів.

4. В період з 60-х до середини 80-х рр. українське телебачення розвивається від острівних утворень республіканських центрів до мережі регулярно діючих програмних телецентрів. Воно замикається в єдину мережу, стаючи цільним, загальносоюзним.

5. Період 1986-1989 рр. характеризується діалоговою формою телекомунікації на українському телебаченні, що було викликано новою політичною атмосферою так званої “перебудови”. Прямоєфірні телемости, тематичні вечори телепрограм і прямі трансляції державних акцій стали однією з найпопулярніших і “найтелевізійніших” форм екранної комунікації, тобто масового спілкування.

6. Ситуація в телерадіоінформаційному просторі України перших років її незалежності відображала події в суспільстві у цілому в період переходу від керованої до саморегульованої системи, зокрема переділу власності теле- і радіокомпаній. У міждержавному масштабі це відобразилося у витісненні сильнішими компаніями слабших, експансією іноземного капіталу тощо, що супроводжувалося спробами монополізації недержавних засобів масової інформації фінансово-політичними групами. До того ж багатьом українським програмам, які взяли на себе місію просвіти, ідеологічного та естетичного виховання, були притаманні непрофесіоналізм та провінційність.

7. Станом на 1999 р. до структури системи національного телерадіомовлення України входили 25 державних регіональних телерадіокомпаній, Національна та близько 300 недержавних теле- і радіокомпаній, Концерн радіомовлення, радіозв'язку, телебачення (РРТ), які забезпечували доставку сигналу (25 регіональних телепередавальних центрів), і кілька центрів потужного радіомовлення, а також

студія “Укртелефільм”. Друга половина 90-х рр. ХХ ст. характеризувалася постійною модернізацією телевізійної галузі, телепрограми ставали більш виразними, вибудованими на цінностях державницького штибу. За цей період більше стало авторських програм, розроблених професійно і з урахуванням потреб аудиторії.

8. Закономірностями розвитку електронного телебачення в Україні як засобу масової інформації та комунікації можна вважати: телефікацію України в контексті реалізації в всесоюзної пропаганди і агітації; консолідацію засобів телевізійного зв'язку у мережу регулярно діючих програмних телецентрів; поява діалогової форми телекомунікації.

9. Тенденції в розвитку українського телебачення як засобу масової комунікації періоду незалежності простежуються в реструктуризації державного телебачення у цілісну національну систему, що характеризується виникненням недержавних телерадіокомпаній; утвердженням самостійної цільної мережі національного телебачення як засобу масової комунікації; практикою інтерактивного опитування.

Основні положення дисертації викладені у публікаціях автора:

1. Усенко Ю.В. Витоки телебачення в Україні // Культура і мистецтво у сучасному світі: Наукові записки КНУКіМ. Випуск 6 / Київський національний університет культури і мистецтв. – К.: 2005. – С.189-195.

2. Усенко Ю.В. Розвиток українського телепростору у 90-х роках ХХ століття // Питання культурології: Збірник наукових статей. Випуск 21 / Київський національний університет культури і мистецтв. – К.: 2005. – С.165-170.

3. Усенко Ю.В. Розвиток українського телебачення в 50-80-і рр. ХХ ст. // Наукові записки: 36. наук, статей НПУ ім. М.П.Драгоманова. – К.: НПУ, 2005. – Вип. 60 (педагогічні та історичні науки). – С. 356-262.

4. Усенко Ю.В. Ігрові програми на українському телебаченні: комунікативний аспект // II Всеукраїнська науково-практична конференція “Театральне і хореографічне мистецтво України в контексті світових соціокультурних процесів”. – Київ, 12-13 травня 2005 р.

5. Усенко Ю.В. Телевізійні інтереси дітей та юнацтва // “Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля”. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 4-6 червня 2004 року. – Частина II. – Київ, КНУКіМ, 2004. – С. 156.

АНОТАЦІЯ

Усенко Ю.В. Становлення та розвиток українського телебачення як засобу масової комунікації. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 17.00.01 – теорія та історія культури. – Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, 2006.

В дисертації на основі історико-порівняльного аналізу вперше здійснено комплексне дослідження становлення та розвитку українського телебачення як засобу масової комунікації, виділені етапи його розвитку. На ґрунті детального аналізу наукових досліджень уточнено ключові поняття: “телебачення”, “українське телебачення”, “комунікація”, “засоби комунікації”, “масова комунікація”. Виявлено особливості розвитку електронного телебачення в Україні як засобу масової інформації та комунікації; проаналізовано сучасні тенденції в розвитку українського телебачення як засобу масової комунікації.

Ключові слова: телебачення, українське телебачення, комунікація, засоби комунікації, масова комунікація, культура, телевізійне мовлення, прямий ефір, телерадіоінформаційний простір.

АННОТАЦИЯ

Усенко Ю.В. Становление и развитие украинского телевидения как средства массовой коммуникации. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата исторических наук по специальности 17.00.01 – теория и история культуры. – Киевский национальный университет культуры и искусств, Киев, 2006.

В диссертации на основе историко-сравнительного анализа впервые осуществлено комплексное исследование становления и развития украинского телевидения как средства массовой коммуникации, охарактеризованы этапы его развития. На основе детального анализа научных исследований уточнены ключевые понятия: “телевидение”, “украинское телевидение”, “коммуникация”, “средства коммуникации”, “массовая коммуникация”. Выявлены закономерные особенности развития электронного телевидения в Украине как средства массовой информации и коммуникации; проанализированы современные тенденции в развитии украинского телевидения как средства массовой коммуникации.

В работе подчеркивается, что обусловленная состоянием общества динамика развития телевизионной сферы лишь постепенно расширяла функции телевидения, которое, в отличие от современного, еще не расценивалось как мощнейший политико-информационный, коммерческий, познавательный, воспитательный, социально-педагогический ресурс с неисчерпаемым потенциалом. В связи с этим выделяются и характеризуются следующие этапы развития отечественного телевидения как средства массовой коммуникации: этап пропаганды и агитации (40-50-е гг. XX ст.); этап консолидации средств телевизионной связи в украинском пространстве (60-е – середина 80-х гг.); этап развития диалоговой формы телесвязи на украинском телевидении (1986-1989 гг.); этап структуризации государственного телевидения как средства массовой коммуникации в первой половине 90-х гг.; этап утверждения национального телевидения как средства массовой коммуникации во второй половине 90-х гг.

Выяснение закономерностей развития телевидения в Украине как средства массовой информации и коммуникации 1950-1980-х гг. сопровождается исследованием особенностей процесса телефикации в Украине, консолидации средств телевизионной связи в украинском телепространстве, появления диалоговой формы общения.

В период 60-х – середины 80-х гг. украинское телевидение развивается от островных образований республиканских центров до сети регулярно действующих программных телецентров. Оно замыкается в единую сеть, становясь цельным, общесоюзным.

Подчеркивается, что в конце 80-х годов в контексте так называемой перестройки состоялись существенные изменения в программном наполнении местных телерадиообъединений. В этой связи излагаются результаты анализа деятельности телестудий и телекомпаний Украины как средств массовой коммуникации, прослеживаются новые тенденции их развития.

Особое внимание уделено реструктуризации государственного телевидения в независимой Украине в первой половине 90-х гг. Прослеживается эволюция форм собственности телерадиокомпаний, выделяются ключевые моменты возникновения негосударственных телерадиоструктур, анализируются важнейшие факторы, оказывавшие влияние на этот процесс. Исходя из этого, анализируется формирование программного заполнения украинского телепространства после провозглашения независимости в 1991 г.

В диссертации конкретизируются новые требования, поставленные перед украинским телевидением как средства массовой коммуникации в связи с задачами дальнейшего развития украинской государственности и демократии, формирования национального сознания украинского народа. В работе исследуются тенденции по утверждению национального телевидения как средства массовой коммуникации во второй половине 90-х гг., которые проявились в развитии самостоятельной целостной сети украинского телевидения, более четком очерчивании коммуникативных функций последнего.

ANNOTATION

Usenko Yu.V. Formation and development of the Ukrainian TV as the means of the mass communications. – Manuscript.

Thesis on competition a scientific degree of the candidate of historical sciences by a speciality 17.00.01 – Theory and History of Culture. – Kiev National University of Culture and Arts. – Kiev, 2006.

In the thesis on the base of historical comparative analysis the complex study of formation and development of the Ukrainian TV as means of the mass communications for the first time is carried out, the stages of its development are characterized; the conceptual notions of research ("TV", "the Ukrainian TV", "communications", "means of the communications", "the mass communications") are

specified. The law features of development of electronic TV in Ukraine as information and communications are revealed; the modern tendencies in the development of the Ukrainian TV as means of the mass communications are analysed.

Key words: TV, Ukrainian TV, communications, means of the communications, mass communications, culture, broadcasting, direct ether, telecommunication space.